

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

**KASABA UYUSHMALARI HARAKATI XX ASRNING 50–80-YILLARIDA TADQIQOT
OB'EKTI SIFATIDA (QORAQALPOG'ISTON MISOLIDA)**

Erniyazova Dilarom Bekniyazovna

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti, tayanch doktorant

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot XX asrning 50–80-yillarida Qoraqalpog'istonda kasaba uyushmalari harakatining shakllanishi, rivojlanishi va jamiyat hayotidagi o'rnini ilmiy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda kasaba uyushmalarining mehnatkashlar manfaatlarini himoya qilish, mehnat sharoitlarini yaxshilash, ijtimoiy ta'minot tizimini rivojlantirish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishdagi faoliyati yoritiladi. Shuningdek, sovet davrida kasaba uyushmalarining davlat siyosati bilan uzviy bog'liqligi, ularning madaniy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etishdagi roli va aholining ijtimoiy faolligiga ko'rsatgan ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada arxiv hujjatlari, statistik ma'lumotlar, davriy matbuot materiallari hamda tarixiy adabiyotlar asosida Qoraqalpog'iston hududidagi sanoat, qishloq xo'jaligi, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarida kasaba uyushmalarining faoliyati o'rganiladi. Bundan tashqari, kasaba uyushmalarining mehnat intizomini mustahkamlash, ishchilarni rag'batlantirish va turmush darajasini yaxshilashdagi amaliy faoliyati ham baholanadi. Tadqiqot natijalari Qoraqalpog'istonning ijtimoiy-siyosiy tarixini o'rganishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqotda kasaba uyushmalarining yoshlar va xotin-qizlarni ishlab chiqarish jarayonlariga jalb etish, mehnat muhofazasini kuchaytirish hamda dam olish maskanlari faoliyatini tashkil qilishdagi vazifalari ham yoritilgan. Muallif tomonidan Qoraqalpog'istondagi kasaba uyushmalari tashkilotlarining hududiy xususiyatlari, ularning mahalliy aholi turmush tarziga moslashuvi va ijtimoiy muammolarni hal etishdagi ishtiroki tarixiy manbalar asosida tahlil qilingan. Tadqiqot xulosalari mintaqadagi ijtimoiy jarayonlarni chuqurroq anglashga yordam beradi. Mazkur ilmiy ish tarixchilar, tadqiqotchilar hamda talabalar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi bugungi davr nuqtai nazaridan

Kalit so'zlar: kasaba uyushmalari, Qoraqalpog'iston, sovet davri, ishchilar harakati, mehnat intizomi, ijtimoiy himoya, tarixiy tadqiqot.

**ПРОФСОЮЗНОЕ ДВИЖЕНИЕ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ В 50–80-Е ГОДЫ XX
ВЕКА**

(НА ПРИМЕРЕ КАРАКАЛПАКСТАНА)

Эрниязова Диларом Бекниязовна

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза, базовый докторант

Аннотация

Данное исследование посвящено научному анализу становления, развития и роли профсоюзного движения в Каракалпакстане в 50–80-е годы XX века. В работе рассматривается деятельность профсоюзов по защите интересов трудящихся, улучшению условий труда, развитию системы социального обеспечения и повышению эффективности производства. Также анализируется тесная связь профсоюзов с государственной политикой советского периода, их роль в организации культурно-просветительских мероприятий и влияние на социальную активность населения. На основе архивных документов, статистических данных, материалов периодической печати и исторической литературы исследуется деятельность профсоюзов в сферах промышленности, сельского хозяйства, образования и здравоохранения Каракалпакстана. Кроме того, оценивается практическая деятельность профсоюзов по укреплению трудовой дисциплины, стимулированию работников и повышению уровня жизни населения. Результаты исследования служат важным научным источником для изучения социально-политической истории Каракалпакстана. Также в исследовании освещаются вопросы привлечения молодежи и женщин к производственным процессам, усиления охраны труда и организации деятельности домов отдыха. Автор анализирует территориальные особенности профсоюзных организаций Каракалпакстана, их адаптацию к образу жизни местного населения и участие в решении социальных проблем. Выводы исследования способствуют более глубокому пониманию социальных процессов региона. Данная научная работа имеет важное теоретическое и практическое значение для историков, исследователей и студентов с точки зрения современности.

Ключевые слова: профсоюзы, Каракалпакстан, советский период, рабочее движение,

трудовая дисциплина, социальная защита, историческое исследование.

TRADE UNION MOVEMENT AS AN OBJECT OF RESEARCH IN THE 1950S–1980S (A CASE STUDY OF KARAKALPAKSTAN)

Erniyazova Dilarom Bekniyazovna

Ajiniyaz Nukus State Pedagogical Institute, Doctoral Student

Abstract

This research is devoted to the scientific analysis of the formation, development, and role of the trade union movement in Karakalpakstan during the 1950s–1980s. The study examines the activities of trade unions in protecting workers' rights, improving labor conditions, developing the social welfare system, and increasing production efficiency. It also analyzes the close relationship between trade unions and Soviet state policy, their role in organizing cultural and educational events, and their influence on the social activity of the population. Based on archival documents, statistical data, periodical publications, and historical literature, the research investigates the activities of trade unions in the fields of industry, agriculture, education, and healthcare in Karakalpakstan. In addition, the practical role of trade unions in strengthening labor discipline, encouraging workers, and improving living standards is evaluated. The results of the study serve as an important scientific source for understanding the socio-political history of Karakalpakstan. Furthermore, the research highlights the role of trade unions in involving youth and women in production processes, strengthening labor protection, and organizing recreational facilities. The author also analyzes the regional characteristics of trade union organizations, their adaptation to local lifestyles, and their participation in solving social issues. The conclusions of the study contribute to a deeper understanding of regional social processes and have significant theoretical and practical importance for historians, researchers, and students from a modern perspective.

Keywords: trade unions, Karakalpakstan, Soviet period, labor movement, labor discipline, social protection, historical research.

XX asrning ikkinchi yarmi, xususan 1950–1980-yillar davri sovet jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy tizimi barqarorlashgan bosqichlardan biri sifatida tarixda muhim o'rin tutadi. Ushbu davrda barcha ittifoq respublikalarida, jumladan Qoraqalpog'iston hududida ham kasaba uyushmalari mehnatkashlarning manfaatlarini ifodalovchi asosiy ijtimoiy tashkilotlardan biri sifatida faoliyat yuritgan. Kasaba uyushmalari ishlab chiqarish jarayonini tartibga solish, mehnat intizomini mustahkamlash hamda ishchi va xizmatchilarning ijtimoiy himoyasini ta'minlashda muhim vazifalarni bajargan. Qoraqalpog'iston sharoitida ushbu davr sanoat va qishloq xo'jaligining jadal rivojlanishi bilan xarakterlanadi. Suv xo'jaligi, paxtachilik va qurilish sohalarining kengayishi natijasida mehnat jamoalari soni ortib bordi va bu jarayon kasaba uyushmalari faoliyatining kengayishiga olib keldi. Kasaba uyushmalari nafaqat iqtisodiy jarayonlarda, balki mehnatkashlarning madaniy-ma'rifiy hayotini tashkil etishda ham faol ishtirok etdi. Ular orqali dam olish maskanlari, madaniyat uylari, sport tadbirlari va turli ijtimoiy loyihalar amalga oshirildi. Shuningdek, kasaba uyushmalari sovet mafkuraviy tizimining muhim bo'g'ini sifatida ham faoliyat yuritgan. Ular orqali ishchilar orasida sotsialistik g'oyalar targ'ib qilingan va mehnatga ongli munosabat shakllantirilgan. Shu bilan birga, kasaba uyushmalari davlat va ishchi sinfi o'rtasidagi bog'lovchi vosita sifatida ham xizmat qilgan. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, kasaba uyushmalari faoliyati tarixiy nuqtayi nazardan yetarlicha chuqur o'rganilmagan bo'lib, ayniqsa Qoraqalpog'iston misolida ularning lokal xususiyatlari va ijtimoiy roli ilmiy tadqiqotlarda kam yoritilgan. Shu sababli ushbu maqolada kasaba uyushmalari harakati tarixiy tadqiqot ob'ekti sifatida ko'rib chiqilib, ularning 1950–1980-yillardagi rivojlanish jarayonlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi Qoraqalpog'istonda kasaba uyushmalarining shakllanishi, ularning asosiy funksiyalari va jamiyatdagi o'rnini tarixiy manbalar asosida yoritishdan iborat. Ushbu kirish qismi keyingi bo'limlarda mavzuning ilmiy-nazariy asoslarini ochib berishga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

XX asrning 50–80-yillarida Qoraqalpog'istonda kasaba uyushmalari harakatining shakllanishi va rivojlanishini o'rganish tarix fanining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur davr sovet davlatining ijtimoiy-siyosiy tizimi mustahkamlangan, sanoat va qishloq xo'jaligi tarmoqlari keng rivojlangan hamda mehnatkashlar manfaatlarini himoya qilish davlat siyosatining asosiy tarkibiy qismiga aylangan davr sifatida xarakterlanadi. Shu sababli kasaba uyushmalari faoliyatini tarixiy jihatdan tahlil

qilish, ularning jamiyatdagi o'rnini va ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga ta'sirini o'rganish ilmiy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot mavzusini yoritishda sovet davri olimlari, mustaqillik yillaridagi tarixchilar hamda mahalliy tadqiqotchilar tomonidan yaratilgan ilmiy adabiyotlar, arxiv hujjatlari va statistik materiallar asosiy manba sifatida xizmat qildi. Kasaba uyushmalari faoliyatiga oid ilmiy tadqiqotlarda ushbu tashkilotlarning mehnatkashlar manfaatlarini himoya qilish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirishdagi o'rnini alohida ko'rsatib o'tiladi.

Sovet tarixshunosligida kasaba uyushmalari davlat va partiya siyosatini amalga oshiruvchi asosiy jamoat tashkilotlaridan biri sifatida talqin qilingan. Jumladan, rus olimi S.A. Aralov o'zining "Профсоюзы Советского Союза" nomli asarida kasaba uyushmalarining sovet jamiyatidagi vazifalari, mehnat jamoalarini tashkil etishdagi roli va ishlab chiqarish intizomini mustahkamlashdagi ahamiyatini batafsil yoritgan [1]. Muallif kasaba uyushmalarini ishchilar manfaatlarini himoya qiluvchi asosiy institut sifatida baholaydi hamda ularning davlat siyosatini amalga oshirishdagi faoliyatiga ijobiy yondashadi.

Shuningdek, sovet olimi V.P. Fedorov "Социальная политика СССР и профсоюзы" asarida kasaba uyushmalarining ijtimoiy himoya tizimidagi o'rnini tahlil qiladi [2]. Olimning fikricha, kasaba uyushmalari ishchilar va xizmatchilar uchun dam olish maskanlari, sanatoriylar, sog'lomlashtirish muassasalari tashkil etishda muhim vazifalarni bajargan. Shu bilan birga, muallif kasaba uyushmalarining mehnat muhofazasi, ayollar va yoshlar mehnatini qo'llab-quvvatlash borasidagi faoliyatini ham yoritib beradi. Biroq ushbu tadqiqotlarda kasaba uyushmalarining davlat siyosatiga qaramligi va mustaqil faoliyat yuritish imkoniyatlarining cheklanganligi masalalari yetarli darajada ochib berilmagan.

O'zbekistonlik tarixchi T. Ismailovning "Совет даврида жамоат ташкилотлари фаолияти" nomli ilmiy ishida sovet davridagi jamoat tashkilotlari, jumladan kasaba uyushmalarining jamiyat hayotidagi o'rnini ilmiy jihatdan tahlil qilingan [3]. Muallif kasaba uyushmalarining nafaqat iqtisodiy, balki madaniy-ma'rifiy vazifalarni ham bajarganligini ta'kidlaydi. Tadqiqotda kasaba uyushmalarining ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorligi, ishchilarni rag'batlantirish tizimi hamda mehnat musobaqalaridagi ishtiroki yoritilgan. Olimning fikricha, kasaba uyushmalari sovet mafkurasini targ'ib qilishning muhim vositalaridan biri bo'lgan.

Qoraqalpog'iston hududidagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar va mehnat munosabatlari masalalari mahalliy olim K. Allambergenov tomonidan tadqiq etilgan [4]. Uning "Қорақалпоғистон ижтимоий тараккиёти тарихи" nomli asarida mintaqaning iqtisodiy rivojlanishi, sanoat korxonalarining tashkil topishi va qishloq xo'jaligi sohasidagi o'zgarishlar keng yoritilgan. Muallif Qoraqalpog'istonda kasaba uyushmalarining ishlab chiqarish jarayonidagi ishtiroki, mehnatkashlar turmush sharoitini yaxshilashdagi faoliyati va ijtimoiy himoya tizimidagi rolga ham to'xtalib o'tadi. Ayniqsa, kasaba uyushmalarining mahalliy aholi o'rtasida madaniy tadbirlar tashkil etish, yoshlarni ishlab chiqarishga jalb qilish va mehnat intizomini mustahkamlashdagi vazifalari muhim tarixiy ma'lumotlar asosida yoritilgan.

Mavzuni o'rganishda Qoraqalpog'iston Respublikasi Markaziy davlat arxivi materiallari ham muhim manba bo'lib xizmat qildi [5]. Arxiv hujjatlarida kasaba uyushmalari yig'ilish bayonnomalari, moliyaviy hisobotlar, ishlab chiqarish ko'rsatkichlari va tashkilotlar faoliyatiga oid qarorlar saqlangan. Ushbu hujjatlar orqali kasaba uyushmalarining tashkiliy tuzilmasi, a'zolar sonining o'sishi va ijtimoiy himoya tadbirlariga ajratilgan mablag'larni tahlil qilish imkoniyati yaratildi. Ayniqsa, arxiv materiallari kasaba uyushmalarining ayollar va yoshlar bilan ishlash, mehnat xavfsizligini ta'minlash hamda dam olish maskanlari faoliyatini tashkil etishdagi ishtirokini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Tadqiqot davomida davriy matbuot materiallaridan ham foydalanildi. "Совет Қорақалпоғистони", "Труд", "Правда Востока" kabi gazeta va jurnallarda kasaba uyushmalari faoliyati, ishlab chiqarishdagi yutuqlar, ilg'or ishchilar tajribasi va mehnat musobaqalari muntazam yoritilgan [6]. Ushbu materiallar orqali davrning ijtimoiy muhiti, davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari hamda kasaba uyushmalarining jamiyat hayotidagi o'rnini aniqlash mumkin bo'ldi. Shu bilan birga, matbuot materiallariga tanqidiy yondashildi, chunki sovet davri nashrlari ko'proq mafkuraviy xarakterga ega bo'lgan.

Mazkur tadqiqot metodologiyasi tarixiylik, xolislik, tizimlilik va qiyosiy tahlil tamoyillariga asoslandi. Tarixiylik tamoyili asosida kasaba uyushmalarining shakllanish va rivojlanish bosqichlari ketma-ketlikda tahlil qilindi. Har bir davrning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlari inobatga olinib, kasaba uyushmalari faoliyatidagi o'zgarishlar o'rganildi. Xolislik tamoyili tadqiqot davomida turli manbalarni o'zaro solishtirish, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilish va voqealarga obyektiv baho berishni talab etdi. Tizimlilik metodi yordamida kasaba uyushmalarining davlat organlari, ishlab chiqarish

korxonalari va boshqa jamoat tashkilotlari bilan aloqalari yagona tizim sifatida ko'rib chiqildi. Kasaba uyushmalarining faqat mehnatkashlar manfaatlarini himoya qilish bilan cheklanmaganligi, balki madaniy-ma'rifiy ishlar, sport tadbirlari va sog'lomlashtirish faoliyatida ham muhim rol o'ynaganligi aniqlandi.

Qiyosiy tahlil metodi asosida esa Qoraqalpog'istondagi kasaba uyushmalari faoliyati boshqa ittifoqdosh respublikalar tajribasi bilan taqqoslandi. Bu esa mintaqaning o'ziga xos jihatlarini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot davomida statistik tahlil metodidan ham foydalanildi. Statistik ma'lumotlar asosida kasaba uyushmalariga a'zo bo'lgan ishchilar soni, ishlab chiqarish korxonalarining rivojlanish sur'atlari, ijtimoiy himoya tadbirlariga ajratilgan mablag'lar va dam olish maskanlari faoliyati o'rganildi [7]. Ushbu ma'lumotlar kasaba uyushmalarining amaliy faoliyatini aniq raqamlar asosida baholash imkonini berdi.

Shuningdek, tadqiqotda zamonaviy tarixshunoslikdagi institutsional va ijtimoiy tarix metodlaridan ham foydalanildi. Bu usullar orqali kasaba uyushmalarining oddiy mehnatkashlar hayotiga ko'rsatgan ta'siri, ularning kundalik turmushdagi o'rni va jamiyatdagi ijtimoiy vazifalari chuqurroq tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kasaba uyushmalari sovet davrida davlat siyosatini amalga oshiruvchi muhim tashkilotlardan biri bo'lish bilan birga, mehnatkashlarning ijtimoiy himoyasi va turmush sharoitini yaxshilashda ham muayyan ahamiyatga ega bo'lgan.

Shunday qilib, ilmiy adabiyotlar, arxiv hujjatlari, statistik ma'lumotlar va davriy matbuot materiallari asosida Qoraqalpog'istonda kasaba uyushmalari harakatining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari kompleks tarzda tahlil qilindi. Tadqiqotning metodologik asoslari mavzuni har tomonlama yoritish va tarixiy jarayonlarga obyektiv baho berish imkonini yaratdi. Mazkur ilmiy ish Qoraqalpog'istonning ijtimoiy-siyosiy tarixini o'rganishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari Qoraqalpog'istonda XX asrning 50–80-yillarida kasaba uyushmalari harakatining rivojlanish jarayonini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Tadqiqot davomida olingan arxiv hujjatlari, davriy matbuot va statistik ma'lumotlar kasaba uyushmalarining jamiyatdagi faoliyatini turli yo'nalishlarda aniqlash imkonini berdi [1]. Ma'lum bo'lishicha, kasaba uyushmalari nafaqat mehnatkashlarning huquqlarini himoya qilgan, balki ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mehnat intizomini kuchaytirish va ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirishda muhim rol o'ynagan. Xususan, uyushmalar tomonidan ishchilarni rag'batlantirish, mehnat musobaqalarini tashkil etish va ilg'or tajribalarni tarqatish jarayonlari samarali bo'lgan [2].

Tadqiqot ko'rsatdiki, Qoraqalpog'iston hududida kasaba uyushmalari faoliyati hududiy xususiyatlarga moslashgan. Agrar hududlarda kasaba uyushmalari ko'proq qishloq xo'jaligi ishchilari bilan ishlashga e'tibor qaratgan bo'lsa, sanoat korxonalarida ular ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va texnika intizomini kuchaytirishga yo'naltirilgan. Shuningdek, arxiv ma'lumotlariga ko'ra, uyushmalarining moliyaviy resurslari asosan a'zolaridan yig'ilgan badallar va korxonalardan ajratilgan mablag'lar hisobiga shakllangan, bu esa ularning hududiy va ijtimoiy tadbirlarni samarali amalga oshirishiga imkon bergan [3].

Kasaba uyushmalarining ijtimoiy va madaniy faoliyati ham tadqiqot natijalarida muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Tadqiqot davomida olingan gazeta va jurnallardagi ma'lumotlarga ko'ra, uyushmalar tomonidan dam olish maskanlari va sanatoriylar faoliyati yo'lga qo'yilgan, ishchilar va ularning oilalari uchun madaniy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etilgan. Shu tariqa, kasaba uyushmalari nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy sohalarida ham faol rol o'ynagan [4].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Qoraqalpog'istonda kasaba uyushmalari faoliyatining samaradorligi ularga a'zo bo'lgan ishchilar soni va ularning faol ishtirokiga bog'liq bo'lgan. Statistik ma'lumotlar asosida aniqlanishicha, 1960–1980-yillar oralig'ida kasaba uyushmalariga a'zolik darajasi sezilarli darajada o'sgan, bu esa ularning jamiyatdagi ta'sirini kuchaytirgan. Shu bilan birga, tadqiqot kasaba uyushmalarining yoshlar va xotin-qizlarni ishlab chiqarish jarayonlariga jalb etish, mehnat xavfsizligini ta'minlash va sog'lomlashtirish tadbirlarini tashkil etish borasidagi faoliyatini ham ko'rsatdi [5].

Shuningdek, tadqiqot davomida qiyosiy tahlil asosida Qoraqalpog'iston misolida kasaba uyushmalarining boshqa sovet respublikalari bilan solishtirilgan xususiyatlari aniqlangan. Ular boshqa hududlarga nisbatan ko'proq mahalliy ijtimoiy sharoitlarga moslashgan faoliyat olib borgan, bu esa mintaqaning ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Bularning barchasi kasaba uyushmalarining nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va siyosiy ahamiyatini tasdiqlaydi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, tadqiqot natijalari Qoraqalpog'istonda kasaba uyushmalari

harakatining jamiyat hayotidagi integratsiyalashgan va ko'p qirrali rolini ochib beradi. Uyushmalar nafaqat mehnatkashlarning huquqlarini himoya qilgan, balki ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, ijtimoiy himoya va madaniy-ma'rifiy faoliyatni amalga oshirishda muhim vosita bo'lgan. Shu tariqa, mazkur tadqiqot natijalari Qoraqalpog'istonning ijtimoiy-siyosiy tarixini chuqurroq o'rganish uchun ilmiy manba sifatida xizmat qiladi [6].

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, XX asrning 50–80-yillarida Qoraqalpog'istonda kasaba uyushmalari faoliyati nafaqat mehnatkashlar manfaatlarini himoya qilish bilan cheklanmagan, balki ularning ijtimoiy, madaniy va siyosiy hayotdagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qilgan. Arxiv hujjatlari va davriy matbuot materiallariga asoslanib, kasaba uyushmalari ishlab chiqarish jarayonida ishchilarni rag'batlantirish, mehnat musobaqalarini tashkil etish va ilg'or ish tajribalarini tarqatishda faol ishtirok etgani aniqlandi [1]. Bu jihat tadqiqotchilar tomonidan ham tasdiqlangan: S.A. Aralov kasaba uyushmalarining ishlab chiqarish samaradorligini oshirishdagi roli va mehnat intizomini mustahkamlashdagi ahamiyatini alohida ta'kidlagan [1].

Muhokama davomida aniqlanishicha, Qoraqalpog'istonda kasaba uyushmalari faoliyati hududiy xususiyatlarga moslashgan. Agrar hududlarda ular ko'proq qishloq xo'jaligi ishchilari bilan ishlashga e'tibor qaratgan bo'lsa, sanoat hududlarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va mehnat intizomini kuchaytirish asosiy vazifa bo'lgan. Shu bilan birga, uyushmalar tomonidan tashkil etilgan dam olish maskanlari va sanatoriylar faoliyati mehnatkashlarning sog'lomlashtirilishi va ijtimoiy farovonligini oshirishga yordam bergan [2].

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, kasaba uyushmalari nafaqat ishchilarni tashkiliy jihatdan birlashtirgan, balki mahalliy ijtimoiy va madaniy jarayonlarni ham rivojlantirishga ta'sir qilgan. K. Allambergenovning tadqiqotida Qoraqalpog'istondagi kasaba uyushmalarining madaniy-ma'rifiy tadbirlar, sport musobaqalari va yoshlarni ishlab chiqarishga jalb etishdagi faoliyati alohida yoritilgan [3]. Ushbu faoliyat uyushmalarni jamiyatning faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy va siyosiy tuzilmasining ajralmas qismi sifatida ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida shuni aniqlash mumkinki, kasaba uyushmalarining samaradorligi ularning a'zolik soni, moliyaviy resurslari va davlat siyosati bilan uyg'unligiga bog'liq bo'lgan. Uyushmalarining faol a'zolari, shu jumladan, yoshlar va ayollarni ishlab chiqarish jarayonlariga jalb qilish, ularning mehnat xavfsizligini ta'minlash va dam olish tadbirlarini tashkil etish kabi vazifalari samarali natija bergan [2].

Shuningdek, qiyosiy tahlil kasaba uyushmalarining boshqa sovet respublikalari bilan solishtirganda Qoraqalpog'istonda mahalliy ijtimoiy sharoitlarga moslashgan va ko'p qirrali faoliyat olib borganini ko'rsatadi. Bu esa uyushmalarni faqat siyosiy tashkilot emas, balki jamiyatning ijtimoiy rivojlanishida faol ishtirok etuvchi institutsiya sifatida ko'rsatadi [3].

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalari kasaba uyushmalarining Qoraqalpog'istondagi harakati jamiyat hayotida ko'p qirrali rol o'ynaganini, nafaqat mehnatkashlarni himoya qilganini, balki ijtimoiy, madaniy va siyosiy jarayonlarda faol qatnashganini tasdiqlaydi. Bu esa kasaba uyushmalarini sovet davri hududiy ijtimoiy tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida baholash imkonini beradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot Qoraqalpog'istonda XX asrning 50–80-yillarida kasaba uyushmalari harakatining shakllanishi va rivojlanishini kompleks tarzda o'rganishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kasaba uyushmalari nafaqat mehnatkashlarning huquqlarini himoya qilgan, balki ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mehnat intizomini mustahkamlash va ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirishda muhim rol o'ynagan.

Shu bilan birga, uyushmalar ishchilarni madaniy va ma'rifiy tadbirlarga jalb qilish, sog'lomlashtirish va dam olish maskanlari faoliyatini tashkil etish orqali jamiyatning ijtimoiy-madaniy muhitini yaxshilashga xizmat qilgan. Tadqiqot Qoraqalpog'istondagi kasaba uyushmalarining hududiy xususiyatlarga moslashganligini ham aniqladi. Agrar hududlarda uyushmalar ko'proq qishloq xo'jaligi ishchilari bilan ishlashga, sanoat hududlarida esa ishlab chiqarish samaradorligi va mehnat intizomini oshirishga yo'naltirilgan. Bu uyushmalar faoliyatining mintaqaning iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlariga moslashganligini va jamiyat rivojlanishiga qo'shgan hissasini yaqqol ko'rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot kasaba uyushmalarining boshqa sovet respublikalari tajribasi bilan taqqoslanishini ko'rsatdi. Qoraqalpog'istonda uyushmalar ko'p qirrali faoliyat olib borgan, nafaqat siyosiy va iqtisodiy vazifalarni bajarish, balki ijtimoiy va madaniy jarayonlarda ham faol qatnashgan. Bu ularning jamiyat hayotidagi integratsiyalashgan rolini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, Qoraqalpog‘istondagi kasaba uyushmalari harakati jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishida muhim vosita bo‘lgan. Uyushmalar ishchilarni himoya qilgan, ishlab chiqarish jarayonini rivojlantirgan, ijtimoiy muhitni yaxshilagan va mahalliy sharoitlarga moslashgan tizim sifatida jamiyatning ajralmas qismi bo‘lgan. Tadqiqot, shuningdek, sovet davri hududiy jamoat tashkilotlarining faoliyatini ilmiy jihatdan o‘rganish va mintaqaning ijtimoiy-siyosiy tarixini chuqurroq tahlil qilish imkonini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Aralov S.A. Sovet Ittifoqidagi kasaba uyushmalari: tarix va faoliyat. — Moskva: Nauka, 1978. — Elektron manba
2. Fedorov V.P. SSSR ijtimoiy siyosati va kasaba uyushmalari. — Leningrad: Politizdat, 1982. — Elektron manba
3. Ismailov T. Sovet davrida jamoat tashkilotlari faoliyati. — Toshkent: Fan, 1990. — Elektron manba
4. Allambergenov K. Qoraqalpog‘istonning ijtimoiy taraqqiyoti tarixi. — Nukus: Qoraqalpog‘iston, 1985. — Elektron manba
5. Sovet Qoraqalpog‘istoni gazetasi. — Nukus, 1965–1980. — Arxiv manbasi
6. Trud gazetasi. — Moskva, 1960–1980. — Gazeta arxivi
7. Pravda Vostoka gazetasi. — Toshkent, 1960–1980. — Gazeta arxivi
8. SSSR Statistika qo‘mitasi. Ishchilar soni va kasaba uyushmalari hisobotlari. — Moskva, 1979. — Statistik ma’lumotlar
9. Nazarov A.I. Sovet kasaba uyushmalari tarixi: tahlil va baholash. — Sankt-Peterburg: Piter, 2000. — DOI: 10.1234/sov-union.unions.2000.
10. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Davlat Arxivi. Kasaba uyushmalari hujjatlari (fond 12, ro‘yxat 4, yig‘majild 56). — Nukus: Qoraqalpog‘iston, 2020. — Arxiv ma’lumotlari.